

УЛУТТУК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРДҮ АНГЛИС ТИЛИНЕ КОТОРУУДАГЫ КЫЙЫНЧЫЛЫКТАР

Макалада котормонун улуттук өзгөчөлүктөрү каралган.

В данной статье рассмотрены национальные особенности перевода.

This article is devoted to the national peculiarities of translation.

Улуттук жана дүйнөлүк адабиятты көп улуттуу өлкөгө жеткиликтүү кылуу максатында совет мамлекети лингвистика илимине чоң көңүл буруп, анын өнүгүүсүнө жана которулушуна өтө активдүү кирише баштаган. Дүйнөлүк котормо илиминде XVII кылымдан бери талкууланып келе жаткан “сөзмө сөз которуу же эркин которуу” маселесин кыргыз адабиятынын котормочулары жана изилдөөчүлөрү да талкуулай башташат.

А. Д. Швейцер мындай деп жазат: «culture is a secondary modelling system of translation» (маданият котормону ишке ашыруудагы экинчи система). Котормочу түпнусканын автору менен к окурмандын байланыштыруучусу катары түп нусканын тилинин маданиятын гана билбестен, нускадагы текстти туура түшүнүп, аны адекваттуу берүү үчүн котормонун тилинин маданиятын да билиши керек экендигин көрсөтүү менен А. Д. Швейцер [6] котормонун теория менен практикасынын өнүгүүсүнүн заманбап этабында психологиялык, социо-маданияттык ж.б. маселелерди карай турган башка көрүнүштөрдү - перспективаларды да көңүлгө албай коюу болбойт дейт. Улуттук өзгөчөлүк, улуттун маданияты, тарыхы, тили, философиялык дүйнө таануусу, улуттук маданиятка негизделген жеке автордук көз караштары, социалдык жашоо турмушу ж.б. жөнүндөгү элдин улуттук өзгөчөлүгүн жана ал өзгөчөлүктүн ошол элдин тилинде берилишин изилдөө котормонун экстралингвистикалык аспектин түзөт. Улуттук өзгөчөлүктү билдирип турган сөздөр ар бир улутка мүнөздүү. Е. М. Верещагин жана В. Г. Костомаровдун аныктамасы боюнча “коннотациялык сөздөр” тилдин которулушун татаалдаштырып турат. Коннотация сөзгө стилистикалык, эмоционалдык, семантикалык маани берип, сөздүн экспрессивдик-эмоционалдык маанисин күчөтүп турат. Кыргыз тили фондук маалыматты талап кылган сөздөргө бай. Башка тилге которууда лексикалык мааниси дал келгени менен анын фондук маалыматы айырмаланып турат. Төмөнкү мисалдарга илик жүргүзсөк.

1. Танабай аны **беш көкүл** кезинде ушул сыйкырдуу өнөрү үчүн сүйүп алган. (Ч.А., 94б)

Long ago he had fall in love with her because of that, when she was **still a young girl**. (Ch.A. Farewell Gulsary p.131)

Котормодо **беш көкүл** - **still a young girl** (жаш кыз)- деп маанисин сактоо менен жөнөкөй сүрөттөө аркылуу берилген.

Бир убакта эки алма,
Мен албайм, сен алба
Эмне болуп калгансын,

Беш көкүл элең мен барда. (Эл ыры)

Бул бой тартып, болукшуп, өз боюн өзү түзөп, арка чачы алты, жаак чачы сегиз өрүм, тал-тал көрүнүп калган кыз. Тестиерлерге үлгү көрсөтүшкөн учур. Салтыбызда **беш көкүлдүн** бой турпатына кызыл чыптама, тик жака, кош этек көйнөк этеги жайылып укмуштай

жарашык берет. **Бийкеч** менен беш көкүлдүн айырмасы аз. Жалпы түшүнүктө беш көкүлдөн өткөн курак – бийкечтер болуп эсептелет.

2. -Take the **temir- komuz**, play me the camel's lament”(Ch.A.Gul'sary.p.130)

Ооз комуз- **temir- komuz a** Kyrgyz pizzicato musical instrument in the form of an iron with a steel vibrating tongue in the centre. (Ch.A.p246)

3. - **Байбиче**, чочубай эле коюнуз, абышканыз турганда (Ч.А., 256.)

- now, Don't worry, **baibiche** your husband will take good care of her. (Ch.A., p19)

Baibiche- the mistress of the house

Байбиче чет тилинде которулган чыгармаларда так жана сөзмө-сөз котормосу жок, туугандык термин боюнча сакталып калат да түшүндүрмө берилет.

4. 4. Кайын журт

Талдысуулук кайындар,

Күткөн чыгаар коногун.

Күрпүлдөбөй кечүү бер,

Күйөө балаң боломун. (Б. Сарногоев)

Бул –уул-келинге бирдей аталуу. Уулдун аял тарабы, келиндин келген жери. Эр жигит **кайын журтуна** күйөө бала, жезде, а мүмкүн күч күйөө болот. Ал эми күйөө бала үчүн кайын ата, кайын эне, кайын ага, кайын эже, кайын ини, кайын жезде жана башка аталат.

Кайын журт англис котормолорунда жөн гана relatives of husband-күйөөнүн туугандары же wife's relative-аялдын туугандары деп берилет.

5. -Мага берчи муну, **кичине бала!** – деди ал акырын гана. – мен эстеликке сактап коеюн... (Ч.А.,1836.)

-Give it to me, **kichine bala**. I'll put it away as a remembrance she said softly (Ch.A.,p 54)

6. Аны айтасын **кайненесичи?** Ошондой пайгамбардай болгон кайненени , кайдан табат экен ал. Өз шоруна өзү түкүргөн арам, мейли!

(Ч.А.,1926.)

-and what about her **mother- in- law/** it's not many have a **mother- in –law** like that! The little fool has ruined her life for no good reason at all! (Ch.A.,p62)

7. Мен ким? –**Токол**, теженди **токол**, талпак **токол**, күң **токол**, өмүрү көзү ачылбаган шордуу **токол**...(Ч.А., 54 б.)

I was a **tokol**- a second wife

Oh, how I hate that word! Who, in what rotten times had invented it? What can be more humiliating than being a **2nd wife**, a slave in body& soul. Rise from your graves you poor women! (Ch.A., p.54)

8. Датка термини да башка тилге которулбайт, өз ордун сактап калган Датка – бул Бухар, Кокон хандыктарынын тушундагы бийлик жүргүзүүчү эн жогорку наам жана ушундай наамы бар адам. Эпостун көп эпизоддорунда жолугат. Жакыпхан кыз издеп Бухарга келип Санирабийхага сөйкө салган окуясында эскерилет:

Бул шаарда бектерден

Аялдатпай табынар,

Үйүнө бирин койбоңор

Удайчы менен Датка (С.О,2.369)

Котормодо тилдин өзгөчөлүктөрүнө жараша жана элдин кабыл алуусун эске алуу менен аналог, ампликация (кошумчалоо), окшоштуруу, кошумча түшүндүрмө берүү, жөнөкөй салыштырма, калькалоо, түшүп калуу жолдору аркылуу англис тилине берүүгө болот. Которуудагы көңүлгө алуучу негизги маселе – эки тилдин улуттук өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен котормодо тактыкты, маанисин толук берүүнү сактоо жана эстетикалык таасир берүү функциясын ишке ашыруу.

Ар бир өнүккөн улуттук тил башка тилде айтылган ойду өзүнүн көркөм сөз каражаттары толук берүүгө мүмкүн деген жыйынтыкты бере алабыз.

1. Акматалиев А.С. Кыргыздын көөнөрбөс дөөлөттөрү [Текст] / А.С.Акматалиев. - Б.: 2000. 321 б.
2. Дырянковой Н.П. «Брак термины родства и психические запреты у кыргызов» [Текст] / Н.П.Дыряновой // Сборник этнографического материала. - Л.: 1927. - № 2 - с 7-25.
3. Закиров С. Кыргыз санжырасы [Текст] С.Заиров. - Б.: Бийиктик, 2009. - 28-29-б.
1. 4.Касымалиев Б.Ж. Тил жана улуттук салт [Текст] / Б.Ж.Касымалиев. - Б.: Турар, 2009 – 225 б.
2. Айтматов Ч.Т. Үч томдон турган чыгармалар [Текст] Ч.Т.Айтматов. - Фрунзе: Кыргызстан, 1982-1983. - Т.1.-1982.- 448-б.; Т.2. - 1982. – 510-б.; Т.3. - 1983. – 432-б.
3. Aitmatov Ch.The day lasts more one hundred years. /Translated by J.French.-Boston & Moscow: International Centre, 2000.-352p.
4. 7. А.Акматалиев. Кыргыз тилинин сөздүгү. [Текст] / А.Акматалиев. // I-Штомдук. - Б.: 2011. 256 б
5. 8. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү[Текст] / -Фрунзе., 1969. 169 б.